

16. Наприкінці 18 століття Ужгород демонстрував гарну панораму, завдяки Замковій горі з наявними на ній спорудами. Найкращий вид на місто був із півдня, з рівнини, звідки воно проглядалося більш ніж на три кілометри. Пагорб із Замком та Собором у стилі пізньої готики з двома великими та однією малою вежами був оточений кількома рядами будинків, що розташовувалися терасами.

РОЗДІЛ 6

Колишнє становище та організація
Унґварської церкви гельветського
[протестантського] віросповідання.
Короткий нарис історії церкви
і більш докладна інформація

1. Угорщина та Іспанія протягом середньовіччя були одними з найбільш релігійних держав, палкими прибічниками католицької віри. Такий стан речей був пов'язаний із багаторічним протистоянням зовнішньому ворогу – туркам та арабам, які сповідували іслам. Натомість після поразки Угорщини у битві під Могачем 1526 року, що спричинив подальший її розпад на три частини, в одній із них престол був зайнятий Габсбургами – ревними прибічниками католицизму. Через те, що значна кількість угорців сприймала їх як іноземних правителів, по країні дуже швидко розповсюдилася реформація, яку вони вважали новою «угорською церквою», оплотом нації. Серед двох головних течій у країні найбільшого розповсюдження набув кальвінізм, саме тому, що лютеранство було більш поширене в Німеччині, яка негативно сприймалася місцевим населенням.

2. Ужгородські жителі також перейшли в кальвінізм, що є свідченням домінування угорської національної общини серед населення міста на початку 16 століття.

3. Початок формування кальвіністської общини в місті датується 1546 роком, а в 1589 році вже існувала приходська церква, яка отримувала доходи за рахунок домінії та міста. Вона була утворена на базі католицької приходської церкви (тієї, що стояла навпроти Замку на вулиці Капітульній), оскільки більша частина прихожан перейшла у кальвінізм.

4. Період 16–18 століть у житті міста відзначався перманентними конфліктами та нестабільністю, основними причинами яких були два фактори:

1) політичний – комітат Унг, місто і його власники (Другети, а згодом Міклош Берчені) кілька разів змінювали орієнтацію з королівської Угорщини, де правили Габсбурги, на Трансільванію і навпаки. Це час від часу провокувало військові дії навколо Ужгорода, які не сприяли його сталому розвитку. Підкреслимо, що місто і комітат більшу частину цього часу все ж перебували під впливом королівської Угорщини, на відміну від решти трьох закарпатських комітатів;

2) релігійний – паралельно зі зміною політичної орієнтації, у ті часи була притаманна часта зміна релігійної приналежності з католицької на кальвіністську і навпаки. Релігійний фактор був напряму пов'язаний із фактором політичним, оскільки королівська Угорщина орієнтувалася на католицизм, а Трансільванія – на кальвінізм. Цікавим моментом виявляється також те, що часто міські жителі дотримувалися протестантського віросповідання, а його власники Другети, які одночасно були графами (ішанами) комітату, були ревними католиками.

5. Друга половина 16 століття була найбільш сприятливим періодом у розвитку протестантів. Натомість, починаючи з 17 століття, спостерігаються значні рухи у напрямку контрреформації, мета якої – повернення вірників до католицизму.

6. У 1613 році зруйновано реформатську церкву. Це була колишня католицька парафіяльна церква, яка вже існувала в 14 столітті на вулиці Капітульній, навпроти Замку, в межах фортечних укріплень. Ініціатором її демонтажу був тодішній володар міста граф Дьєрдь Другет, який сповідував католицизм. Однак толерантне відношення до вірників іншої конфесії було надзвичайно високим навіть у ті часи. Приймавши рішення про знесення церкви, граф надав кальвіністам іншу земельну ділянку та виділив кошти для будівництва нової церкви. Ця церква була збудована на сучасній вулиці Волошина у тому ж 1613 році, на місці сучасної католицької церкви. Разом із нею також збудували парафіяльний дім (резиденцію пастора) та школу, таким чином «перенісши» весь церковний комплекс із Замкової гори в Нижнє місто.

7. У період із 1680-го до 1710 року церковний комплекс кілька разів переходив із рук кальвіністів до католиків, аж допоки остаточно не перейшов у власність католиків у особі монахів-єзуїтів. Із того часу протестантська община міста Ужгород тимчасово припинила своє існування і була перенесена на базу однієї зі своїх філій у Радванці.

8. Боротьба за церкву та за вірників також була пов'язана з боротьбою за дохід, який церковна община отримувала від міста та його володарів. Вона велася двома основними шляхами: політико-правовим – через тиск власників міста і судові спори, та місіонерським, в якому так само провідну роль грали власники міста, котрі запрошували і підтримували матеріально діяльність монахів різноманітних католицьких орденів.

9. У 1789 році королівською владою надано дозвіл на будівництво нового реформатського храму та перенесення общини з Радванки до Ужгорода. Він мав бути збудований у районі сучасної вулиці Ольбрахта розміром близько 260 квадратних метрів. Такий вихід влада знайшла із ситуації, коли обидві общини

конкурували за право володіння церквою та супутніми спорудами. Однак виділена ділянка не влаштувала кальвіністську общину, оскільки знаходилася в заболоченій місцевості на виїзді з міста, що було неадекватним компенсатором за втрачене майно в центрі.

10. У 1792 році Корона, за клопотанням владних органів комітату та на виконання закону, виданого Парламентом, надала земельну ділянку біля сучасного Комітатського уряду (Жупанату, сучасний Художній музей), на місці сучасного знаходження реформатської церкви. У 1793 році було закладено фундамент нової церкви, а в 1796 році вона отримала купол та освячення.

11. Кам'яний будинок пастора був збудований у період між 1817–1829 роками, в якому також знаходилися церковні служби общини. Ця будівля прикрашає наше місто і сьогодні. До часу її спорудження парафія знаходилась у дерев'яному будинку поруч із церквою. У 1850 році був проведений ремонт вежі храму, в 1851 році – відновлення інтер'єру, а в 1852 році, завдяки подарунку пані Горват Марії, встановлено орган.

12. Разом із міською церквою община продовжувала володіти наділом та спорудами у Радванці, які після 1834 році були викуплені із застави та піддалися реконструкції.

1546